

7 NISAN 1991

DİZİ YAZILAR

Milliyet 15

YALNIZ MEYHANELERİYLE DEĞİL, SAZENDE VE HANENDELERİYLE DE ÜNLÜYDÜ BALAT. 17. YÜZYILDA YAŞAMIS BALAT ÇİNGENELERİNDEN PEHLİVAN P ARPUL'UN ÇEVRESİNDE 300 NEFER OYUNCU OLDUĞUNU YAZAR TARİH

Agora Meyhanesi ve ötesi

Siz ne diyorsunuz, 1920'lerin sonlarında "çarliston pantolon" modasını bile gördü Agora. Vals, tango ve fokstrotun ortalığı kasıp kavurduğu demleri de yaşadı, ama sessiz ve sakin...

BURASI Agora Meyhanesi Burada yaşar aşkların En divanesi En şahanesi.

Bir şiirden ve şarkıdan yola çıkarak Haliç'in "eski" yakasına, Balat'a doğru ilerliyorum. İnce bir yağmurun altında geçtiğim köprü bir zaman tüneli sanki, tam 100 yıl geriye götürüyor beni. 1890 yılında açılan Agora Meyhanesi'ne gidiyorum; şarkı söylemeye ya da şarap içmeye değil, İstanbul'un derin keyif tarihinin renkli bir yapığını okumaya.

Evliya Çelebi'nindir söz şimdi: "İstanbul'un dört çevresinde meyhaneler çoktur ama çokluk üzere Samatya kapısında, Kumkapı'da, Yeni Balıkpazarı'nda, Unkapanı'nda, Cibali kapısında, Fener kapısında, Balat kapısında, Hasköy'de bulunur."

Yalnız meyhaneleriyle değil, sazende ve hanendeleriyle de ünlüydü Balat. 17. yüzyılda yaşamış Balat Çingenelerinden Pehlivan Parpul'un çevresinde 300 nefer oyuncu olduğunu yazar tarih. Reşad Ekrem Koçu, Balat'ın çengelleri konusunda şunları söylüyor:

"Yine Balat Çingenelerinden Pehlivan Ahmet, semtin toprağı bereketli, 300 nefer hüner sahibi kipti de o toplamış, fakat Mazlum Şah, Küpell Ayyaz Şah, Saçlı Ramazan Şah, Şahin Şah, Memiş Şah, Bayram Şah adındaki alıftap misal köçekleri ile Pehlivan Parpul'u gölgede bırakmıştı. Dişlek Hasan adında biri pişekâr olmuş, Pehlivan Ahmet'in kendisi de taklit sanatında zamanının yeganesi imiş..."

Agora'ya ve Balat'a tarihin geniş "perspektif"inden bakmaya çalışırken, bindiğim taksi, Galata Köprüsü'ne yaklaşıyor. Elimde eski bir ilan, 100 yıl önce köprüden geçiş tarifelerini okuyorum:

"Yaya adem: 5 para.
Yüklü ve yüksüz beygir ve merkep ile manda ve sığı: 10 para.
Fayton ve kupa misillü içinde adem olan ve olmayan iki atlı araba: 5 kuruş.
Fayton ve kupa misillü içinde adem olan ve olmayan bir atlı araba: 4 kuruş.
Yük götürürken beher sırik hamalından içinde adem olan ve olmayan seyde: 1 kuruş.

Koyun ve keçinin beherinden: 5 para.
Eşya taşımaya mahsus olan ve yüklü bulunan manda ve öküz arabasından: 10 kuruş.
Eşya taşımaya mahsus olup yüksüz geçen manda ve öküz arabasından: 5 kuruş."

Taksi, Galata Köprüsü'nden geçiyor, benim de içimden kantocu Şamran'ın meşhur Küplü Kantosu geçiyor:

Rakı şarap boldur
Mastika düz doldur
Azıcık da konyak olsun
Mezeleri piyaz
Tabakta kiraz
Biraz da havyar
Karşımda da bir yar olsun
Mastika düz Fertek
İçelim birer tek
Ama şunu da biliyorum ki, İstanbul'un

İçki tarihi her zaman sazlı, cazlı, olmamıştır, kimi zaman yasaklara ve (meyhane müdavimi için) karanlığa boğulmuştur. 16. yüzyılda İstanbul ve Galata kadınlarına gönderilen ferman bunun açık kanıtıdır. Eski dilden çevirip birlikte okuyalım:

"İstanbul ve Galata kadısına hüküm ki: Bundan akdem nice defa ahkâm-ı şerife gönderilüb İstanbul ve Galata'da vaki olan eğer meyhane ve kahvehane ve eğer Tatar bozası işlenen mahallerdir külliye ref olunmak ferman olunmuş idi. Hâliyen üslub-u sabık üzere kemakân meyhaneler ve kahvehaneler işleyüb ve Tatar bozası satılıb fusk-u fücür olduğu istilma olundu. İmdi ol emri şerifim kemakân mukarrerdir. Buyurdum ki varacak bu babda her biriniz tamam mukayyed olub eğer İstanbul'da ve eğer Galata'da vaki olan meyhane ve kahvehaneleri külliye def ve ref idüb hamirleri var ise tuz katub sirke etdirüp emri şerifime muhalif iş ettirmeyesin. Memnu olmayan işlemleri ile yazub bildiresin. Daima bu emr-i şerifimin icrasında mukayyed olub ona muhalif iş olmakdan ihtiyat üzere olasin." Anladınız mı?

Anladınız tabii, özetle meyhane açmak ve içki satmak yasaktır diyor. Bu arada kahvehaneler de nasibini alıyor. Osmanlı'da öyle devirler gelip geçmiştir. Evliya Çelebi de içki satan yerleri sefalet yuvaları olarak gösterir ama demcileri de pek tatlı anlatır. Zaten Evliya içene değil, satana kıızıyor!

Ama sonra ne oldu? Çeşit çeşit, renk renk likörler süsler oldu sofralarımızı. Ve 11 Ekim 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesinde şu haber yer aldı: "Bütün içkilerin mutlaka memleketimizin mahsulatından imali gayesini takip eden Müskirat İnhisar İdaresi, Şişli'de, tramvay garajının ilerisinde satın aldığı vasisi arazide bir likör fabrikası yaptırmaktadır. Fabrikanın inşaatı gayet züratle ilerlemekte olup, 1931 senesi bîdayetinde faaliyete başlayacaktır. Fabrikanın binası yapılırken son sistem makinelere ve fiçileri gelmiştir. İdare, Avrupa'dan bir likör mütehassısı da getirtmiş ve mütehassıs bu sene memleketimizin muhtelif kısımlarında yetişen ve likör imaline yarayan meyveleri tetkik etmiş, onlardan esanslar çıkarmıştır. Mütehassıs, bütün yemişlerimizin ve bilhassa Kütahya'nın vişnesi ile İstanbul'un çilek ve ağaç çileğinin nefasetine hayran olmuştur. Mütehassısın bu sene muhtelif yemişlerden çıkardığı esanslar muhafaza edilmiş olup, fabrikanın inşası bitir bitmez bunlarla

Karaköy rıhtımı... Dekor ve kostümler değişik ama karışma aynen devam ediyor.

İlkör imaline başlanacaktır.

Likör mütehassısı, Türkiye'deki nefis ve kokulu yemişlerle, dünyanın hiçbir yerinde emsallini yapmak mümkün olmayan gayet nefis ilkörler yapılacağını söylemektedir."

Aslında bu takside "nostaljik" olmak mümkün değil, 1957 Desoto; "start" düğmeli, manivelalı, baston gibi el frenli. Yaşlı sürücü de (aslında adıyla sanıyla "şoför" demek gerek) yelekli ve cep saatli, kösteği de gümüş. Yalnızca "fötr" şapkası eksik. İstanbul'un İstanbul olduğu zamanları tanıdığı belli. Bir ara 1940 larda Beyoğlu'ndaki otomobillerin sayılı olduğunu, şoförlerin kolalı yaka ve sinekkaydı tıraşla direksiyona oturduğunu söylüyor. Daha doğrusu, direksiyon değil de "volan" diyor; eski İstanbul beyefendilerinin kullandığı Fransızca sözcüğü özenle seçerek, 1950 li ve 1960'lı yıllarda çevrilen "şoförlü" filmler geliyor aklıma, Ayhan Işık'lı ve Belgin Doruk'lu: Şoförler Kralı, Şoförün Kızı, Küçük Hanımın Şoförü. Fatma Girik'in Şoför Nebahat'ı da nasıl unutulur ki?

BEKRİ MUSTAFA

Köprü'nün Eminönü çıkışında aklıma geliyor: Ayyaşların piri Bekri Mustafa'nın mezarı neredeydi sahi? Yemişçiler Çarşısı'nda mı, Yemiş İskeleyi'nde mi? Bekri Baba dermiş akşamçılar, aralarında para toplayıp mezarı çiçekletirmiş. Metruk bir dükkânın içinde olduğu söylenirdi, ayyaş takımı burma sarıklı taşına gelip yüz sürer, adak adarmış. Yemiş İskeleyi'ne Midilli ve Sakız'dan mastika getiren Rum gemiciler, Bekri Baba'nın başında mum yakarak yolculuğun fırtınasız geçmesi için dua ederlermiş. Hatta denir ki, zamanında birçok kadın, kocalarını "rakı illetinden" kurtarması için Bekri Mustafa'ya yalvarmış; yalvaracak başkasını bulamadılar sanki, gidip ayyaşların pirine kocaları içkiyi bıraksın diye yalvarıyorlar! Rivayete göre, içkinin yasak olduğu demlerin birinde Bekri Mustafa'nın evini Yeniçeriler basmış. Bekri de elindeki rakı kadehiyle kendini bahçedeki havuza atarak Yeniçeri ağasına şöyle çıkmıştı: "Senin sözün karada geçer. Ben şimdiki denizdeyim. Sen git de Kaptan Paşa gelsin!"

Galata'ya ve Haliç'e akşam düşüp meyhane ustası elindeki fiske şamdanını yaktığında Bekri Mustafa'nın adını anarmış. Sofra sofraya doluş şamdanla her sofradaki mumu yaktığında yine Bekri'nin

Haliçte bir gezinti

GEÇMİŞİN GÜNÜMÜZE
ALTIN 7
BOYNUZ

Doç. Dr. JAK DELEON

adını anarmış. Mumun alevi gürleştirdiği de müdavimlere, "Derdinize yanını" diye seslenirmiş. Güzel gelenek ama fiske şamdanı gibi yok oldu gitti. Fiske şamdanını (ki en azından 100 yıllıktır) bugün antikacıda bile bulamazsınız. Mumdanlığı yuvarlak bir tablanın ortasında, kenarında kulpu olan bu gümüş şamdanlar meyhanelere konaklardan imişti. Tarih yazar ki, konaklardaki büyük şamdanların ve avizelerin muamları hizmetkârlar tarafından fiske şamdanının aleviyle "uyandırılırdı". Balıkpazarı'nın en kideimli meyhanecisi Todori'nin anlattığına göre de, bir zamanlar akşamcı sofraları Bekri Mustafa'nın adıyla noktalanır, son kadehler onun şerefine "Canına deşsin!" seslenişleriyle kalkarmış. Sonra söndürülmüş fiske şamdanı. Hemen not düşelim, bu Todori, yüzyılımızın son demlerinde "nostaljik" şarkılarıyla Anadoluhisari'ndeki Yalım Restaurant'ı birbirine katan Todori değil, ondan yarım yüzyıl önce yaşamış olan "1. Todori": Kaykılmış fesi, afili boyunbağı, burma bıyıkları ve hafif "külhani" bakışlarıyla asırlık bir mecmua "kupür"ünde ölümsüzleşmiş, karşımda duruyor...

Laf uzadı, yol açıldı, Haliç'in uç noktasındaki Balat Çarşısı'na ulaşıldı. Agora Meyhanesi'ndeyiz. Şarkıların ve aşkların, sıcak şarapla balık buğulamanın tam 100 yıldır harman duman olduğu Agora'da. Ne demektir aslında "agora"? Antik çağda kent merkezi, büyük kararların alındığı meydan değil mi? Bir zamanlar Miletos, Priene, Magnesia, Bergama, Assos'ta "agora"lar vardı, bugün Balat'ta Agora var! Ve Balat'ın merkezizdir Agora, büyük kararların alındığı küçük bir "meydan" dir. Yüzerce yıl öncesinin "agora"larında Dionysos şenlikleri yapılmış. Kimdi Dionysos? Şarap tanrısı tabii; adına yılda bir şölenler düzenlenirdi. Bizim Agora'daysa Dionysos'un müritlerine her gün bayram! Antik çağda kentin bütün yolları nasıl "agora"ya çıkarsa, bugün Balat'ın bütün sokakları Agora Meyhanesi'ne çıkar!

Açıldıkça açılıyor, 1940'ların ortalarında Agora Meyhanesi'ne uğramayı "moda" edinmiş "bobstil" muhtemlemlere bir göz atalım. Ama bizim değil, Reşad Ekrem Koçu'nun o eşsiz kaleminden özetleyerek:

"Bobstillerde tarife değer bilhassa kız kıyafetidir. Kızlar bluzlarının üstüne kız hüviyetine göre değiştirilmiş erkek ceketleri giymişler, uzun saçlarını ipek ağlar içine almışlar, başlarına şapka diye acayip külahlar, hatta simitçi tablakârlarının başlarına koydukları halka şeklindeki yastıkların ipeklisini, kadifesini koymuşlardır... Bobstil delikanlılar da tabanları kalın köseleden veya kalın kauçuktan ağır ayakkabılar, gayet bol ceketler, dar kenarlı kumaş şapkalar giymişlerdir."

Siz ne diyorsunuz, 1920'lerin sonlarında "çarliston pantolon" modasını bile gördü Agora, vals, tango ve fokstrotun ortalığı kasıp kavurduğu demleri de yaşadı ama sessiz, sakin yaşadı, hep karşı kıyıda baktı bu "çilginlik"lara.

Agora da demlenmeyen hiç içmemişler derler; abartı da olsa içinde gerçek payı var. Yüz yıl öncesinin Haliç ini haraca kesen, çalgılı kahvehanelerini ve meyhanelerini harman duman savuran namılı kabadayı Balatlı Perendeoğlu da bir zamanlar şarap içmiş miydi Agora'da? Bilen yok. İçerde Agora'nın atmosferi, dışarda bir zamanların meyhane ve eğlence yatağı Balata ve az ötede Fener insanı olmadık hülyalara sürüklüyor. Ne demiş Üsküdarlı Aşık Razi?

"Gayet ile süslüdür Fener'in kayıkları Sarhoşlara mehsustur, taşımaz ayakları."

SÜRECEK

Bir sünnet düğününün değişmeyen dörtlüsü yaylı, nefesli ve vurmali saz eşliğinde..

Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği
Taha Toros Arşivi

* 0 0 1 5 8 0 1 6 1 0 1 0 *